

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Яворського Андрія Юрійовича** “*Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті*”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (Луцьк, 2015. – 228 с.).

«Студії над використанням місцевих діалектів в українській літературі, як, зрештою, й у інших літературах, є досить важливим завданням сучасної лінгвістики, оскільки дають змогу з'ясувати, які з діалектних рис, у якому обсязі, яким чином і з якою метою вжиті в мові художньої літератури», – таку засадничу тезу висловлено в книзі Василя та Валентини Грещуків «Південно-західні діалекти в українській художній мові»¹. Направду, художній твір, написаний діалектом, або ж твір, у якому тією чи іншою мірою використано діалектні елементи – це літопис народного досвіду, своєрідний пам'ятник правічній мудрості українського народу. Тому залучення діалектизмів до художнього тексту як різновид контакту між діалектною і літературною формами мови заслуговує на окреме дослідження. З огляду на це, важливість та актуальність обраної А.Ю.Яворським теми дослідження не викликає застережень. Робота новаторська, оскільки в ній уперше окреслено загальні тенденції та індивідуально-авторську специфіку використання північноукраїнських різнорівневих мовних явищ у сучасному художньому тексті (періоду від 1991 р. до 2015 р.), окреслено їх склад, ступінь представлення та функції.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та списку використаної літератури.

Вступ до дисертації стислий, але насичений необхідною інформацією про її актуальність, наукову новизну, теоретичне й практичне значення, апробацію, джерельну базу та методи, використані в ході дослідження.

¹ Грещук В., Грещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 290.

Мету і завдання роботи сформульовано чітко й конкретно. Детально окреслено джерельну базу дослідження. Дещо неспівмірним видається те, що західнополіський говір представлено двома авторами (прозовими та поетичними текстами відповідно), середньополіський – теж двома авторами, але лише прозою, а східнополіський – тільки одним романом одного автора. Та й кількість творів кожного з обраних для аналізу письменників неоднакова.

Цінність дисертаційного дослідження А.Ю.Яворського вбачаємо й у тому, що автор шляхом суцільної вибірки спробував сформувати корпус використаних письменниками поліських говіркових одиниць. На нашу думку, для зручності сприйняття не зайвим було б подати цей корпус у вигляді індексу в додатку до дисертації. У майбутньому це може стати початком роботи над створенням словничків діалектизмів досліджуваних у дисертації письменників – В.Г.Дрозда, М.І.Закусила, Ю.Королько, О.М.Кулеша, В.С.Лиса.

Важливим для розуміння подальшого аналізу фактичного матеріалу є перший розділ дисертації “Територіально здиференційовані елементи в мові художньої літератури як об’єкт лінгвістичних студій”, який складається з трьох підрозділів. Реалізацію мети дослідження А.Ю.Яворський логічно розпочав із викладення поглядів учених на поняття діалектизму як стилістичну категорію. Дисертант виявив глибоке знання наукової літератури з проблеми, про що свідчить не лише зміст першого розділу роботи, численні цитування, яких часом забагато (див. с. 12–15), а й список використаної літератури, у якому 218 позицій. Варто було також звернути увагу на необхідність цитування останнього видання праці, якщо вона кілька разів перевидавалася (це стосується, наприклад, енциклопедії «Українська мова» – автор звертається до 2-го видання 2004 року, а не 3-го 2007 року).

На жаль, дослідник переважно констатує певну інформацію, подає детальний огляд думок із проблеми, рідко висловлюючи свої міркування, мало дискутує зі своїми попередниками. Тут зауважимо, що робота значно

виграла б, якби один із підрозділів першого розділу автор присвятив суто теоретичним питанням, зокрема понятійній та термінологічній базі свого дослідження, опису моделі, системи та методики представлення фактичного матеріалу. Тоді, на нашу думку, вдалося б уникнути запитання, що виникає з приводу тлумачення поняття *діалектизм*, адже в традиції опису вживання говіркових елементів у художніх текстах відоме розмежування понять *діалектне слово* (вжите в художній літературі і не зафіксоване в словниках літературної мови) і *діалектизм* (наведений у словниках з відповідною ремаркою). Свого часу таке розмежування використала Л.Ю.Бурківська у дослідженні лексики історичної прози Богдана Лепкого в контексті загальнолітературної та стилістичної норми.

Власне описові й аналізові загальних закономірностей та індивідуально-авторської специфіки використання діалектизмів у художньому тексті присвячено основну частину – другий, третій та четвертий розділи дисертації, кожен з яких має по кілька підрозділів.

Отже, у другому розділі «Західнополіський говір у сучасному художньому тексті» зосереджено увагу на описові різнорівневих діалектних елементів у творах «Століття Якова», «Іван і Чорна Пантера», «Соло для Соломії», «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» В.С.Лиса та аналізові явища «олітературнення» архаїчної української говірки Північного Підляшшя Юстиною Королько.

У третьому розділі окреслено загальні тенденції художнього опрацювання середньополіських говірок у романах Миколи Закусила («Грамотка скорблячих» та «Книга пророків») і Олександра Кулеша («На хуторі Курина Сліпота» та «Колодязько»).

У четвертому розділі дисертації подано аналіз представлених лівобережнополіських говіркових елементів у романі Володимира Дрозда «Листя землі».

Глибина аналізу матеріалу в роботі цілком задовільна, простежується послідовність і логіка у викладі. Матеріал згруповано за мовними рівнями.

Кожне описуване мовне явище підкріплено численними ілюстраціями, кожна говіркову одиницю паспортизовано – зазначено художній твір, з якого її взято. А.Ю.Яворський намагається, і це йому вдається, представити окремі мовні факти не лише у синхронії, а й у діяхронії, подаючи не лише семантику, а й характеристику лексем з погляду походження. Аналіз фонетичних діалектних явищ дослідник детально класифікує, подаючи приклади вживання в художніх текстах синкопи, апокопи, афери, гаплогії, епентези, метатези, регресивної/прогресивної асиміляції тощо. Морфологічний рівень представлений багатим фактажем, чим відображено поліську іменникову словозміну, морфемну структуру й відмінювання займенників, прикметників, числівників, специфіку системи дієслівних форм, відмінності в граматичних значеннях роду і числа тощо. Синтаксичний рівень представлений переважно на рівні вживання службових слів, на жаль, мало інформації про структуру речення та порядок слів у ньому. Зауважимо, що, подаючи величезні масиви фактажу, слід уважніше ставитися до його добору й класифікації. Наприклад, дискусійними є питання: чи можна віднести до відмінностей у морфемній структурі слово *убийці* (с. 118), первинними тут були швидше фонетичні зміни; чи можна кваліфікувати як власне середнополіські діалектизми слова-запозичення *кантарка*, *коришун* та ін. (с. 136–137), підсилювальну частку *хотя б* і вказівну частку *осьо* (с. 130); чи є запозиченням з російської мови лексема *отечество* (с. 137), чи це, все ж таки давніше, архаїчне явище; чи не є okazіонально вживаними лексеми *завод* у значенні ‘самогонний апарат’ та *лихач* у значенні ‘вітер’ (с. 137) тощо?

Цікаво було б простежити, як письменники передають у своїх текстах діалектизми без використання транскрипції (наприклад, дифтонги, лабіалізацію). У роботі А.Ю.Яворського є невелика ремарка про відсутність апострофа у текстах М.І.Закусила: *дивюся*, *полуме* та ін., що дослідник пояснює помилками технічного редагування.

Можемо лише пошкодувати, що дисертант подав досить скупу інформацію про кожного з письменників. На нашу думку, варто її дещо

розширити (зокрема щодо походження письменника) і коротко подати основні особливості кожного з говорів північного наріччя з прив'язкою до I тому «Атласу української мови», який А.Ю.Яворський чомусь незаслужено оминув увагою.

Окремо варто сказати про висновки до кожного розділу і загальні висновки до дисертації, які, зрозуміла річ, якнайвиразніше віддзеркалюють науковий рівень і теоретико-практичну цінність роботи. Загальні висновки до дисертації (с. 192–199) підсумовують ґрунтовний аналіз ретельно дібраних із сучасних художніх текстів різнорівневих діалектних мовних явищ. Результати і висновки дослідження А.Ю.Яворського кваліфіковані, вагомі, об'єктивні й достовірні. Вартісним вважаємо, зокрема, висновок дисертанта про те, що «за ступенем насиченості художньої мови говірковими елементами розмежовано два типи текстів» (с. 191), «письменники-поліщуки використали північноукраїнські лінгвальні явища різних рівнів, проте в їхньому застосуванні виявили певну специфіку» (с. 192), «для кожного письменника характерний свій корпус північноукраїнських лінгвальних елементів, кількість і комбінація яких у різних авторів неоднакові» (с. 193). Зауважимо, що, можливо варто було із загальних (дещо розлогих) висновків виокремити п'ятий узагальнюючий розділ дисертації, у якому подати зіставлення описаних діалектизмів, можливо, навіть з використанням статистичного методу дослідження.

Приємно вразили продемонстровані дисертантом уміння виконати лінгвістичний аналіз скрупульозно дібраного й систематизованого мовного матеріалу, логічний виклад, вправне мовлення (за винятком незначних стилістичних огріхів) та володіння науковим стилем.

Висловлені зауваження (які є радше міркуваннями та побажаннями) не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації А.Ю. Яворського і стосуються переважно не принципових питань.

Матеріали дисертації А.Ю.Яворського вже достатньо апробовані: у виступах на 15 наукових конференціях різного рівня та під час обговорення

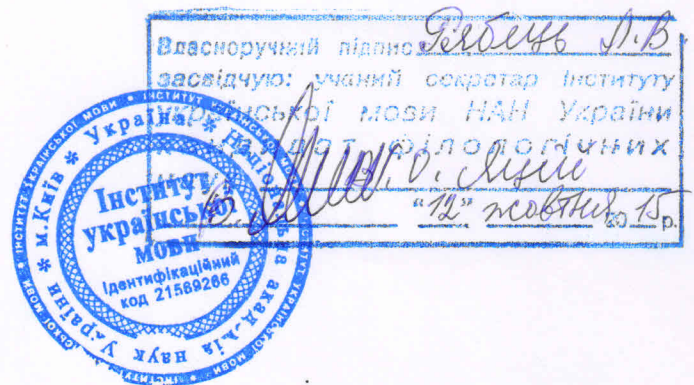
основних положень роботи на засіданнях кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Автореферат та 17 публікацій (10 із яких опубліковано у фахових виданнях, 4 – у виданнях, які індексовані в наукометричних базах, 1 з яких – за кордоном) відображають основні положення дисертації.

Праця А.Ю.Яворського “Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті”, в якій представлено значний за обсягом фактичний матеріал, подано цікаві спостереження й аргументовані висновки, є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам ДАК України до кандидатських дисертацій. Тому вважаємо, що її автор, Андрій Юрійович Яворський, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу діалектології
Інституту української мови НАН України

Л.В.Рябець

12 жовтня 2015 року

Відгук надіслано до секретаря 15.10.2015,
Учений секретар Галук (Г.М. Костусек)